

kot mučeniki oni slavni,
 ki žgal jih Neron je Rimljan
 ko žive baklje — za nebó.
 Groznó, strašnó!
 Ne zmore solz dovolj okó!
 Todà čemu solzé?!
 Prebil si zemeljsko gorjé!
 Trpljenje pač je — peč ognjena,
 kjer čisti se zlató —
 Mučenci oni iz plamena
 vzleteli čisti so v nebó.
 Trpin, i tí v plameni
 poln muk in ran tu umorjèn,
 kot feniks prerojeni
 na vek pač tam si pomlajèn!

S. Gregorčič.

Živeti!

Spisal Ivan Cankar.

I.

Stal je prej kraj poti, kakor jih stoji lepo število, in je gledal, kako veselo je živelo življenje. In mislil je, da zaničuje to življenje. Ali ni ga zaničeval; frazo o zaničevanju je bil pobral iz knjig ljudi, ki so mu bili podobni, ter se je zaljubil vanjo. Treba mu je bilo donkišotskega orožja. In stvar ostane naposled ista, če jo imenuje človek zaničevanje ali hrepenenje ali zavist.

Jakob — tudi imena ga je bilo šram in imenoval se je rajši Radoslav — je bil poet in je nosil umetno zavozlano kravato, pomečkan klobuk, kratke hlače in prozoren havelok, ki je vihral v

vetru. Obraz mu je bil nelep, maloizrazen, skoro top — obraz poeta; sanjavo in zaspano so gledale sive oči, ustnice so bile debele in razpokane. Tako je hodil po svojih potih, dolg, neroden in zakrpan, neumrljiva podoba slovenske literature. Smešna je reč, ako jo pogleda človek od daleč; od blizu pa je ni treba gledati.

Grenkobe poln in zlaganega zaničevanja, je srečal Jakob na ovinku svojega neprijaznega romanja žensko, ki si je osvojila njegovo dušo in vso njegovo kri. Rad je imel Jakob lepe ženske, rad kakor lepo vreme. Tudi zaljubil se je bil že pogostokrat, poljubljal je mnogokatere ustnice in opeval mnogo oči; kadar se je naveličal, se je poslovil ves solzen in z izgovorom, ki je dišal po humaniteti:

»Na mojo pot ne trosi rož dišečih:
temnà in strašna pred menoj leží . . .«

In je šel. Pravili so čudne bajke o njegovem vagabundstvu in bolj češčen od njegovih verzov je bil njegov havelok. On sam je vedel, da je njegovo vagabundstvo neprijetno in grdo životarjenje brez vsake romantike, ali koketiral je ž njim in sčasoma si je nalagal na glavo mučeniško krono. Tudi to je bilo potrebno; potrebno je bilo, da si je domišljjal romantiško Golgato, drugače bi bil ugledal dolgočasno vodmotsko blato, ki mu je škropilo do ovratnika. Njegovo življenje je bilo neokusen ragû: nizko vsakdanje trpljenje, namišljena romantika, omahujoča, trepetajoča slabotnost, predrzna samozavest in laž, laž, laž . . .

Ženski je bilo ime Lucija. Gladka in bela je bila njena polt, telo je bilo vitko, polno, poželenje izzivajoče, velike zelenosinje oči so sijale motno za črnimi trepalnicami in so vabile. Lucija je ljubila poezijo in poete, zakaj vse ženske, ki imajo zelenosinje oči, so pokvarjene, njih okus je nenaraven. Tako je prebirala vse slovenske pesnike od Prešerna do Murna in ljubila jih je lepo število; gledala je za Murnom, kadar je stopal po Poljanskem nasipu s pipo v ustih, za Zupančičem, kadar je hodil z dolgimi koraki in vihrajočo suknjo po istem potu in ozrla se je celo, kadar je šla mimo kavarne, kjer je sedel ob oknu Govekar, privzdigal obrvi ter si brisal naočnike . . .

Nebo je gorelo v belem plamenu; mirno, leno se je pripogibalo rumeno klasje — mirno, leno morje daleč do obzorja, kjer so se dvigali nizki holmi kakor zaviti v siv dim. Tu, tam, ob poti, kraj polja, sredi prostranega travnika gruča temnih hrastov, vrsta belih brez. Težka, trudna tišina — od daleč rezki, zvonki žvenk osle ob

kosi, zaspani krik vrane, ki se je bila vzdignila žejna in je letela preko polja.

»Na kakšno pot!« je vzdihnil Jakob. Ustnice so mu bili ožgane, motno so gledale oči.

»Najlepša pot! Rada imam to pokrajino in to vročino . . . in to tišino. Sama sva na svetu, glej!«

Lucija je hodila kakor po mehkem mahu, v kostanjevi senci. Stopala je lahno in prožno, telo se je zibalo, kipelo je pod tenkim batistom. Rdeč solnčnik je senčil obraz in tako je trepetala na beli polti svetlejša nijansa, komaj razločna nenaravno rdeča luč, kakor da bi sijal skozi prozorno kožo plamen iz krvi, iz mesa. Ustnice so bile polodprte, bujne, napete; trepalnice so bile legle niže na oči, ki so sanjale.

Pot se je vila sredi neizmerne polja, razgrapana, osušena; rdeči ilovnati prah je segal do gležnjev.

»Pripoveduj! Kako je bilo s Heleno?«

Jakob je gledal na svoje črevlje; debela plast prahu je ležala na njih; tudi hlače so bile oprasene do kolen. In Jakob je videl, da so bile hlače prekratke, preozke, neizrečeno smešne. Treba je par novih — kako, vraga!

»Nič ni bilo s Heleno! Trubaduril sem okoli nje, dokler se ni omožila. Vzela je mojega prijatelja, ki je pošten človek. Tako se mi godi zmerom; saj nisem za drugega na svetu. Trubaduriti je moja dolžnost in moj poklic, zato sem poet! . . . Ampak toliko takta bi ji bil pa vendarle prisodil, da bi vsaj mojega prijatelja ne vzela. Brigajo se ženske!«

In tudi suknja je taka, da bi jo nataknil na kol ter postavil sredi polja. Klobuk na vrh. O proketo životarjenje, proketo življenje!

»Kaj te ni marala?«

»Ne vem.«

»Saj si jo pač vprašal?«

»Nič je nisem vprašal. Nimam take navade, da bi lazil suh po prodajalnicah ter izpraševal: Koliko stane suknja? Koliko stanejo hlače? — Toliko? — Hm! Hvala! Zbogom! — Kaj sem tebe kdaj vprašal?«

»Torej ti je vseeno?«

»Glej, Lucija — govoril bom prav počasi, zato da se ne zlažem. Tako sem navajen lagati, da se laže jezik sam, če ne pazim nanj.«

In že je čutil, da se laže.

»Nečem te vprašati, Lucija, zato ker te ljubim, kakor še nikoli nisem ljubil ženske. Če mi odgovoriš, da me ne ljubiš tako, kakor hočem jaz, da me ljubiš, kaj je potem zame drugega na svetu kakor žalost in klavrno obešanje? Tista kapljica življenja, ki je v meni, je vsa tvoja, brez tebe bi bila nepotrebna in bi mi bila samo v nadlego. In če porečeš, da me ljubiš — Lucija, kaj je potem zame na svetu kakor žalost in klavrno obešanje? Ali želiš, da ti zapojem tisto pesmico? Na mojo pot ne trosi rož dišečih — temna in strašna pred menoj leži . . . Ni potreba, saj veš, kako je. Zatorej: malo oh in malo ah . . . in srcé — gorjé . . . in slovo in prijatelj in konec.«

To bi bil konec dolgega in neprijetnega romanja in konec sanj in časti in slave, konec vodmotskega blata in konec Golgate. Zaspan miserere na grobu, filisterij pa bi živel veselo dalje in bi se pasel po sočnih zelenih pokrajinah lepe domovine. Vsa Golgata brez pomena in brez smotra. Izprezi, prijatelj, izprezi nemudoma, ali pa švrkni veselo ter poženi tja na sočne poljane! — Kaj se je oglasilo? Kdo je govoril? — Doli, filister, doli!

Lucija se je privila k njemu, vitka, kipeča, vroča. V tistem trenutku ni bilo več kapljice potu na njegovem čelu, lica so bila razpaljena, upala in ustnice so se tresle. Poljubljal jo je na lase, na lica, na ustnice, dihal je težko — polje se je zgenilo tam, zazibalo se je od vzhoda do zahoda . . .

Solnčnik ji je padel na tla v rdeči prah; spogledala sta se z motnimi očmi in sta molčala.

Tam, sto, dvesto korakov od poti je stala sredi travnika gruča hrastov. Ni se zgenilo težko, temno listje, na tleh je bila mehka črna preproga, solnce je tkalo vanjo bele rože.

Lucija je pokazala z roko; on se je ozrl z velikimi, oteklimi očmi, jezik mu je bil suh in okoren, kolena so se mu šibila.

»Ne, Lucija!«

In je stopil s poti na travo. Lucija se je oklepala njegove roke, zdelo se mu je, da se ga oklepa z vsem vitkim, mehkim, kačjim telesom. Šla sta počasi, noge so bile nerodne in so se spotikale ob krtinah.

»Vroče je, Bog vedi!« je izpregovoril on in sram ga je bilo neumnih besed; v glavi mu je bilo topo in trudno.

»Vroče je!«

Njene ustnice so bile odprte, da so se svetili drobni ostri zobje. Oči so bile suhe in vroče kakor nebo nad njima.

Tam je bila mehka temna preproga; težko hrastovo listje je molčalo v poletnem snu; velika muha je brenčala v širokem kolo-barju, utihnila je in je izginila.

II.

»Ali bi šel, ali ne bi šel?« si je mislil. Ženiral se je tovarišev, sam ni vedel zakaj. Zdelo se mu je, da mu je zapisano na čelu, kar se je godilo v njem in ž njim.

Stopil je v krčmo in je ugledal obraze, ki so se mu posmihali. Troje prijateljev je sedelo v kotu za nepogrnjeno mizo. Pili so in kartali.

»Ali te je ujela?« ga je vprašal dolgi, jetični Greben. Imel je v ustih kratko pipo in, kadar je govoril, jo je porinil v kot, ki se je globoko povесil, tako da je napravil obraz zabavljiv in ironičen vtis.

»Ujela me je!« je odgovoril Jakob mirno in je prisedel.

Večni jurist Krničar je odložil karte; ni se mu več hotelo. Ko je bil vstopil Jakob, se je ozrl nanj s čudnim, pol zasmehujočim, pol pomilovalnim pogledom. Tudi Krničar je bil jetičen; majhen, suhljat človek sivkaste polti in redkih besed. Oženjen je bil, imel je precej beraško službo pri magistratu in se je pripravljaval neprestano, da bi študiral dalje; ali izgovarjal se je le bolj samemu sebi, na tihem je vedel, da je dovršil študije in življenje. Nekoč je bil kos poeta, ali zdaj ni maral govoriti o tistih časih, ko je igral lepo vlogo nadobudnega mladeniča in veliko obetajočega talenta. Če ga je kdo vprašal, mu je odgovoril na kratko, da se mu je muza obesila.

»Je že vedela zakaj!«

»S tisto Lucijo hodiš?«

Krničar je pogledal Jakovu naravnost in skoro srepe v obraz, tako da je Jakob umaknil pogled in mu je šinila kri v lica.

»Ž njo hodim. Kaj ti ni prav?«

»Ni mi prav!« je odgovoril Krničar trdo. »Varuj se! Ta punca je — vedomec . . .«

Jakob se je zdrznil, začudil. Presenečena sta se ozrla na Krničarja tudi dolgi Greben, ki je vzel pipo iz ust, in debelušni, leni Pasar, literat, ki je pisal feljtone, kadar ni imel za tobak, in ki je drugače sanjaril po dolge dni udobne lene sanje in snoval načrte, o katerih je vedel, da jih ne dovrši nikoli. Začudil se je Pasar in nato se je zasmel široko in zadovoljno.

»Vedomec — dobro si jo krstil. Samo vedomci imajo take oči.«

Jakob je pogledal temno in resno.

»Vedomec torej, če hočete! Vedomec je moja nevesta!«

Krničar je udaril ob mizo, da se je prevrnil kozarec; skočil je k Jakobu in ga je zgrabil za prsi.

»Ali se ti blede?«

Jakob mu je strmel v obraz.

»Če se ti blede, te vprašam?«

»Pusti mi telovnik! Ni mi do šale.«

Krničar se je obrnil počasi in je sedel. Sivobled je bil v lica in oči so se mu svetile v čudnem plamenu. Ali plamen je ugasoval, na ustnice se je vračala zasmehujoča in pomilovalna poteza. Pil je, in ko je nato izpregovoril, je bil njegov glas spet miren in skoro hladen.

»Torej si se naveličal tega življenja?«

»Do grla!«

»Če je tako, seveda! In v službo misliš?«

»Da. Prav zdaj mi je prilika ugodna, da dobim službo, ki je zame kakor nalašč. Žurnalist sem vendarle rajši nego uradnik; nemno bi bilo, če bi se zakopal v urad brez izpitov. Nobene prihodnosti! Tako pa sem v tesni zvezi z dnevnim življenjem, z literaturo, s politikom, in preostaje mi tudi še časa, da študiram, če se mi bo hotelo . . . Sit sem tega življenja!«

Končal je hlastno, kakor da bi se bil izpozabil predaleč.

Debeli Pasar se je smehljal; svetila so se mu žarko tolsta lica.

»Drugače si govoril včasih. Takrat bi se bil prej zakopal v urad nego v uredništvo. Če si cesarski kraljevi, ali deželni, ali mestni hlapec, ti živa duša ne more očitati ničesar. Prodal si za pošteno ceno samo svoje priučene zmožnosti. Prepričanje ti je še zmerom kolikor toliko svobodno, posebno če ga hraniš za zaklenjenimi durmi. Drugače pa je z žurnalistom. Prodal si samega sebe. Tam se ne pravi zamolčati prepričanje, zakleniti ga za varne duri; — na semenj ž njim! Zgodi se lahko, da ti je na poti ob vsakem koraku, zgodi se lahko, da moraš pljuvati nanj . . . Tvoje so te litanije, kaj se ne spominjaš več?«

»Če so litanije moje, tedaj mi jih pusti; opravim sam!«

Umolknili so; nekaj hladnega in neprijaznega je bilo stopilo mednje.

»Kaj delaš zdaj?« je vprašal Krničar, pol namenoma in pol zato, da bi prekinil molk.

Jakob je imel navado nekaterih poetov, da je govoril rad in ob vsaki priliki o svojih delih in načrtih. Odgovoril je hitro in gorkeje.

»Nimam zdaj nič posebnega. Sami načrti me ovirajo, da bi delal, neprestano so okoli mene kakor živa bitja. In bojim se zmerom, da bi ne začel prezgodaj. Kadar je delo pred mano, tedaj šele spoznam, da še ni bilo dozorelo v meni; in ta čut je zelo neprijeten.«

»No, kaj nameravaš? Povej nam o svojih načrtih!«

Jakob se je začudil, zakaj Krničar drugače ni maral takih razgovorov.

»Zasnoval sem dramo iz kmečkega življenja na Dolenjskem . . . in tudi z neko zgodovinsko tragedijo se ukvarjam . . . naposled pa me zelo vznemirja in vabi snov, ki bi bila pripravna za roman: obširna in pisana slika naših političnih razmer . . .«

Govoril je zmerom bolj počasi in naposled je umolknil v zadregi. Krničar je ob njegovem pripovedovanju gledal na mizo in se je smehljal zmerom bolj zlobno. Nato se je ozrl Jakobu v obraz in se je zasmejal grohotoma.

»To vse, praviš, da dovršiš?«

»Vsel!« je odgovoril Jakob neodločno, pol jezen in pol začuden.

Krničar se je sklonil k njemu in se mu je smejal v lice.

»Ničesar ne boš dovršil! Ničesar ne! Niti besedice ne boš napisal! Si že obsojen! Vedomec te je zgrabil in te ne izpusti več! Nikoli več, verjemi!«

»Ljubim jo,« je dejal Jakob kakor opravičujoč; nato pa je nadaljeval hlastno in glasno, v presekanih stavkih:

»In prav je, da jo ljubim, in čas je bilo! Do grla, sem dejal, da sem sit tega življenja, in zdaj šele vidim, kako ostudno je. To ni življenje in jaz nisem bil človek. Senca, vrag vedi, mrtvec, ki je bil ostal pomotoma na zemlji in straši zdaj po ulicah! In če bi bil v tem sanjarjenju napravil bogve koliko lepega, bi vse skupaj ne bilo vredno ene same ure resničnega življenja. Živeti hočem kakor drugi ljudje, med njimi in z njimi. Kaj filistri! Zaviden sem jim bil, ker žive, kakor je bil Bog ustvaril ljudi in živali, da žive. Ne maram več stati ob poti in zabavljati, ko mi je srce polno zavisti in vsega hudega. Živeti hočem!«

Razgrel se je bil, in ko je govoril, je mislil sam, da je govoril iz srca in iz prepričanja. Krničar pa se je bil zamislil. Izpregovoril je šele po daljšem premoru:

»Povedal bi ti, dragi moj, ali usta so, mi zaklenjena z devetero ključalnico. Kaj misliš resnično, da boš živel?«

»Živeti hočem!«

»Ali na svetu so ljudje, ki ne morejo živeti. Ne smejo živeti, ker jim je usojeno, da stoje ob poti. Kakor kljuseta, vprežena v voz: zaželi se jim na zeleni travnik, toda bič švigne, nategnejo se vajeti . . . Doslej si sanjal, blodil kakor muha v poletnem solncu in dobro ti je bilo. Komaj si vedel, kaj ti je usojeno. Živ človek si bil v grobu, spal si in sanjal prijetno. Zdaj pa si se vzbudil, ali iz groba ne moreš. In to, dragi moj, je neprijeten položaj . . .«

Pričeli so kartati. Krničar ni izpregovoril več besede, ves večer mu je bil obraz teman in osoren.

Stopil je v gostilnico mlad, še skoro golobrad fant. Oblečen je bil v dolg vihrajoč havelok, na glavi je imel pomečkan klobuk, kravata je bila malomarno zavozлана in umazana. Smejale se je veselo, malo otročje in je prisedel.

»Kaj mislite, koga sem srečal?«

Ozrli so se brez zanimanja.

»Lucijo!«

Osupla in kakor prestrašena sta mu pogledala v obraz Jakob in Krničar.

»Da, Lucijo!«

Zavzdihnil je skoro ter se pogladil z roko po čelu.

Krničar, ki je mešal, je položil karte na mizo in se je nasmehnil prav z istim nasmehom, s katerim je bil pozdravil Jakoba.

»Ali nisi morda že sit tega življenja?«

Mihélec je pogledal nekoliko osupel, nato pa je odgovoril zamišljen:

»Sam ne vem . . . Res se mi zdi že pusto in rad bi živel . . . Ali kako si uganil? Pravkar mi je bilo prišlo na misel in komaj sam sem se zavedal.«

Krničar je mešal karte in ni odgovoril.

(Konec prihodnjič.)

Živeti!

Spisal Ivan Cankar.

(Konec.)

III.

Minilo je par mesecev, da ni videl Jakob svojih tovarišev. Ni jih pogrešal. Živel je v vročih, bujnih sanjah. Tisto življenje, ki si ga je bil zaželel in ki se ga zdaj ni zavedal, kakor se ni zavedal zraka, ki ga je dihal. Odprl je bil oči in je ugledal vso lepoto naokoli, lepoto tistega malega življenja, ki ga je tako lahko in sladko živeti. Tiste majhne vsakdanje skrbi, tiste majhne zabave in malomestni prepiri in opravljanja in intrigige — vse je bilo tako lično, otročje, pol smešno, pol prijetno. In razgreval se je ob tem, žalostil in veselil, čisto resno, iz srca; bil je del tiste pisane gneče, ki jo je gledal prej samo od daleč in ki jo je sovražil zato, ker je hrepenel po njej. In vse to je bilo kakor pozlačen okvir za njegovo ljubezen, ki je bila tega življenja središče in vsebina . . .

»Zbogom, Lucija!« je dejal, ko se je napravljajl v uredništvo in je bil že na stopnicah.

Ali nje ni bilo več med durmi. Začudil se je in bi bil se vrnil. Toda stopal je kakor mehanično po stopnicah navzdol in neprijetno mu je bilo pri srcu. Tudi ko je šel po solnčni cesti, kjer je srečaval ljudi, ki so imeli vesele in zadovoljne obraze, se ni razvedril. Pogladi se je z roko po čelu, ali sence ni odgnal.

»Zakaj mi ni odzdravila? Vrnila se je v izbo, kakor da bi se ji bilo mudilo . . .«

V uredništvu je bil še slabše volje. Preklinjal je Macedonijo in ves Balkan. »Naj jih pobijejo, saj niso za drugega. Kolikor manj jih je na svetu, tem bolje. Ni jim treba, da bi se obešali sami — bolj komodno je tako . . .«

In prestrašil se je, ko se je zalotil na takih mislih. Norčeval bi se, ali ni se mogel, izprevidel je precej, da se laže samemu sebi.

»Če je bilo treba le tako na rahlo potrkati, da je prišlo na dan, je to pač znamenje, da je bilo že zdavnaj v srcu in da je samo čakalo trenotka . . . In vendar: zakaj ni počakala med durmi, da

bi se ozrl in da bi mi odgovorila? Saj je vedela, da sem tega navajen; napravila je torej nalašč tako. Zato ker se je naveličala . . . Pa že prej, že prej . . . »

Prihajali so mu v spomin malenkostni dogodki, tako malenkostni, da je bilo treba bistrih oči in kakor struna rahlega čuta, da bi jih opazil in da bi mislil nanje. Kako mu je bila nekoč prezgodaj odtegnila roko, samo za sekundo morda, ali natanko za tisto sekundo jo je odtegnila prej nego navadno. Zadnjič je bila pozabila zapreti okno v kabinetu, predno se je vrnil. Nikoli ni pozabila tega, zato ker je vedela, da ne mara imeti odprtega okna v kabinetu, kadar je doma, in da mora biti zaprto vsaj pol ure prej, zato da se spet razlije po izbi vonj pomaranč, razvrščenih na polici. Nikakršnega opravka ni imela; samo pozabila je, zato ker ni mislila nanj. Na kaj je pač mislila? Na kaj? Na koga? . . . Nenadoma se je zdrznil. Kakor da jo je ugledal šele zdaj. Prej se je oblačila drugače, njemu se je oblačila; zdaj se doma ni brigala za toaleta in tudi za frizuro ne. Ni mislila nanj — ni mislila, ali mu ugaja ali ne. Kdaj se je to zgodilo? Kako se je zgodilo, da ni opazil ničesar? . . . In zdaj brž domov! Zaželelo se mu je silno, da bi stal pred njo, da bi jo pogledal z vsem pogledom, presodil z enim samim pogledom, kaj se je zgodilo ž njo. In tudi svojo izbo bi rad videl, tudi tam se je bilo pač mnogo izpremenilo, ne da bi bil kaj opazil. Bilo mu je v tem hipu, kakor da nikoli še ni videl žene in ne svojega stanovanja . . .

Zbolela ga je glava, položil je pero na mizo, in da bi si od-dahnil, je izpil kozarec vode. Ozrl se je na tovariša in si je mislil: Kaj bi mi pač odgovoril, če bi mu razložil svojo stvar? »Tepec!« bi ti odgovoril. In kakor da je slišal njegove misli, se je tovariš v tistem trenutku zlobno nasmehnil. Jakoba je izpreletelo; pozabil je, da se tovariš sploh nikoli ni smejljal drugače nego zlobno; imel je ustnice nerodno ustvarjene . . .

Skoro tekel je, ko se je vračal na večer domov. Drugače je hodil počasi, postal je tu, tam, stopil je včasimimogrede v kavarno, če je ugledal ob oknu znan obraz, vesel je bil samega sebe in ljudi in ceste in vsega sveta. Ali zdaj je tekel in ni videl ničesar, spoznal ni nikogar. Pred hišo je postal, sopel je težko in v prsih mu je utripalo močno in glasno, kakor s hitrim majhnim kladivcem.

»Morda pa je vse to neumnost? Slabo sem morda večerjal sinoči, morda sem slabo spal in zdaj mi prihajajo na pamet reči, ki ne sodijo nikamor . . . »

Ali srce je utripalo, ko je stopal počasi po stopnicah.

»Kakšno obleko pač ima? Kakšno frizuro? Na prvi pogled se bo videlo, če me je pričakovala . . .«

In bal se je, da bi mu ne spoznala misli na obrazu. Čutil je, ne da bi se bil pogledal v ogledalo, da mu je obraz upadel in da so se bile prikazale grde gube.

Vstopil je z neodločnim korakom, postal je ob durih.

»Kje si bila?«

Stala je pred ogledalom še v cestni obleki, lica rahlo zardela, oči vlažne in vesele. Rokavice so ležale zmečkane na mizi, kakor jih je bila zalučala ob prihodu, in tudi klobuk je bil še na mizi.

»Tako zgodaj?« je odgovorila mirno in se je ozrla nanj v ogledalu.

»Kod si hodila?«

Zasmejala se je brezskrbno.

»Kaj bi doma? Izprehajala sem se.«

»Kod?«

Majhna guba se ji je prikazala na čelu, okrenila se je.

»Tod in ondod.«

Odpenjala si je bluzo, ko je šla mimo njega, in ne da bi se ozrla nanj, je stopila v kabinet in je zaprla duri za sabo.

Videl se je v ogledalu: lica so mu bila sivoblede, oči so gledale topo. Ali si to ti, prijatelj? — Kaj bi počel ti zdaj, ko bi bil živ človek? Zgrabil bi jo za lase, za dolge, mehke, svetle lase, vlekel bi jo za sabo, iz kabineta v sobo, iz sobe v kabinet, butal bi ob steno, ob mizo, ob stol tisto lepo belo glavo, da bi izkrvavele zelene, hudobne, poželjive oči, da bi curljala gorka rdeča kri čez belo polt, da bi osinjele kipeče ustnice in se vile; vzdignil bi in butil ob tla in tenki batist bi se trgal, zasvetila bi se bela poželjiva polt, zasvetila bi se in kakor studenci bi pritekli rdeči curki od vrata doli, preko pleč, preko prsi . . . lovile bi in prosile drobne roke, iztegali bi se tenki prsti . . . Bij! Bij vedomca, ki ti je izpil kri in življenje! Bij! Bij! . . .

Stal je pred ogledalom in obraz mu je bil skoro vesel. Nategnile, povesile so se vesele gube okoli ustnic in so dobile ostuden, zaničljiv in zaničevalen izraz.

»Lepo novelo sem napisal . . . zelo zanimivo in efektno . . .«

In precej se je domislil:

»Porabim jo za feljton . . . tako imam vsaj nekaj od svoje mizerije. Glej, kako prihajajo človeku snovi . . . ni mu treba niti na cesto . . .«

Lucija se je vrnila v sobo, v lahki, precej obnošeni domači obleki, ki je skoro izzivajoče odkrivala polne oblike telesa.

»Glej, zdaj sem se razpravila. Sedi na divan in izprašuj dalje!«
Jakob jo je gledal začuden.

»Nimam te vprašati ničesar.«

Šel je počasi preko sobe v kabinet in se je zaklenil. Tudi večerjati ga ni bilo.

IV.

Ko je zaklenil duri za sabo, je pomislil in odprla se mu je na stežaj vsa resnica.

Ali je res živel kakor drugi v tem kratkem času, ko je mislil, da se je bil rešil v življenje? Ni živel kakor drugi; v svojem srcu in v svojih najskrivnejših mislih je stal še zmerom ob poti. Samo varanje, domišljija je bil ta kratki poskus življenja. Treba je bilo najneznatnejšega povoda, da bi se vzdramil. Zdaj se je vzdramil in povod niti ni bil tako neznamenit.

Vedel je, kako žive drugi in kako mislijo; v najbolj skrite kote njih navad in nazorov je bil posvetil. To je bilo znamenje, da ni mislil in ni živel kakor drugi, da so bili njegovi nazori, kolikor jih je imel, drugačni od nazorov drugih ljudi. Ko bi jim bil enak, bi se ne brigal zanje, bi ne premišljeval o njih navadah in nazorih, bi dihal ž njimi isti zrak in bi se ne zavedal, da ga diha, bi govoril kakor drugi in bi se ne zavedal svojih besed. Tako pa jih je gledal natanko in jih je sodil, zato ker je stal ob poti in so hodili mimo njega . . .

Noč je bila, svetiljke so že gorele, ko je hitel po izumrli cesti. Zrak je bil svež, malo hladen in ga je božal prijetno po čelu in licih. Hitel je in njegova pot je bila vse druga nego navadno. Ogibal se je širokih ulic; znanci so ga čakali v veliki svetli gostilnici in ni ga bilo. Čakali so ga samo ta večer, nato so ga pozabili, kakor pozabijo sorodniki na mrtveca, kadar prespe sedmino.

Krčma je bila vsa zakajena, slabo razsvetljena. Debela, rdeča natarica se je začudila in začudili so se tudi tovariši, ki so pili in kartali.

»Odkod pa ti?« je vprašal debeli Pasar in dolgi, jetični Greben je vzel pipo iz ust in je privzdignil visoko rdeče obrvi.

Krničar pa se ni bil začudil; ozrl se je samo postrani in se je nasmehnil s svojim navadnim, pol pomilovalnim, pol zaničujočim nasmehom. Tudi Jakob se je nasmehnil, ali gledal je v zadregi in si ni upal ozreti se nikomur naravnost v oči.

»Iz življenja prihajam, iz življenja!«

»Kako pa je tam?« je vprašal Krničar mirno, s šaljivim naglasom. In Jakob se je trudil, da bi odgovarjal istotako mirno in šaljivo.

»Ej, slabo je, prijatelj, slabo! Dolgčas! Skoro bi rekel, da je boljše biti pošten mrtvec, nego se siliti po nepotrebnem v tisti pisani kolobar ter se lagati neprenehoma . . . «

»Saj sem rekel, pa nisi verjel . . . Kaj pa vedomec?«

»Kaj bi? Kar je njegova dolžnost in navada!«

»Pozna se ti, siromak! Pa bi mi bil verjel, ki imam izkušnje! Nevarno se je pečati z vedomcem. Kogar zgrabi, ga ne izpusti več, dokler mu ne izpije zadnje kapljice. Izgubljen si, prijatelj, žalibog! Zaradi tega ti vino še zmerom lahko tekne. Ostal bi bil, kjer si bil — tako pa siliš drugam in zdaj si priklenjen. Ne moreš ne nazaj in ne naprej. Vedomec te ne izpusti nikoli več. Konec! Amen!«

Jakob je mislil sam nekako podobno, zato se ni ne čudil, ne vznemirjal.

»Je že tako!« je odgovarjal vdano. »Božja kazen. Kdo bi se upiral!«

»Koliko pa si napravil v tem času?« je vprašal Krničar dalje. »Kaj je s tvojimi načrti? Drama — tragedija — roman . . . «

Jakob je odprl oči na široko in je gledal Krničarju nem in osupel v lica.

»No, da!« se je smejal Krničar. »Saj si pripovedoval tisti zadnji večer, ko si se tako čemerno poslavljaj! Drama — tragedija — roman — kje so?«

Potrkal je s prstom ob mizo.

»Drama — tragedija — roman — sem ž njimi!«

»Nič nisem napisal!« je jecljal Jakob. V tem hipu šele se je zavedel, da res ni bil napisal besede; ves osupel in prestrašen je bil. Krničar pa se je smejal na glas.

»Kaj ti nisem pravil? Pa mi tudi tega nisi verjel! — Prideš in pripoveduješ o življenju, o vedomcu, pa še sam ne veš, kaj je bil napravil iz tebe! — No, ali imaš kaj novih načrtov?«

»Nič jih nimam!« je priznal Jakob, nato pa se je domislil.

»Ali pač, potrpi! Napisal bi novelo — zelo zanimivo in efektno — « Krničarju so se zasvetile oči.

»Novelo? No, brž, pripoveduj!«

»Sam še ne vem natanko. Kar mi je v mislih, v srcu, je šele nerazločen čut, nekaj nejasnega, ampak groznega, okrutnega . . .

čudna vrsta bolečine, ljubezni, blaznosti . . . Iz tega nejasnega čuta mi je treba šele zajeti, da dobim osebe in dejanje . . .«

Krničar je poslušal napeto, naslonil je komolca na kolena in je vprašal:

»En prizor pa je že gotov, že čisto jasen? Glavni prizor!«

»Da, glavni prizor je že čisto jasno pred mojimi očmi!« je odgovarjal Jakob in se je nekoliko začudil.

Krničar pa je vprašal dalje in njegov glas je bil rezek, njegove oči so se svetile.

»Glavni prizor torej? . . . Glej, tudi jaz že dolgo nisem napisal besede, tudi načrtov nimam. Eno samo novelo bi napisal, dasi vem, da je ne napišem nikoli. In tudi jaz še nimam nič jasnega, določenega. Vse, kar je v mojem srcu, v mojih mislih, je šele nerazločen čut . . . nekaj groznega, okrutnega . . . posebna vrsta bolesti, ljubezni, blaznosti . . . Ampak glavni prizor stoji že čisto jasno tudi pred mojimi očmi . . .«

Jakob ga je gledal plah in vznemirjen.

»Kakšen je ta prizor?«

Krničar se je naslonil udobno in je pripovedoval z mirnim, malo tišjim glasom.

»No — on in ona, kakor zmerom. Bog sam vedi, kaj je bilo med njima — ali resnica je, da je bil njegov obraz smrtnobled, upal in razoran in da so se mu svetile oči kakor blaznemu človeku. Sklonil se je, težko so sople prsi, roke so se iztegale in prsti so se krčili, trepetajoči, belega mesa in tople krvi željni kremplji. Ona je stala ob durih, ki jih je mislila pravkar odpreti. Oblečena je bila še v cestno obleko, bluza je bila na prsih polodpeta. Njen obraz je bil prej tako miren, narahlo zardel, na ustnicah je bil hudomušen, malo zlovoljen nasmeh — ali glej, že je obraz bledele in se je pačil v silni grozi, oči so se širile in vsa luč je izginila iz njih; glasu ni bilo iz grla, dasi so se odpirale in krivile osinjele ustnice. In tedaj je planil, jo je zgrabil z okrutno silo. Zakopali so se kremplji v dolge, mehke, svetle lase, ob steno, ob mizo, ob stol je bila uboga lepa glava in rdeči curki so curljali čez belo polt --«

»To je moj prizor!« je zakričal Jakob.

»Kaj misliš, da sem plagijator?« ga je vprašal Krničar s šaljivim, malo zlobnim nasmehom na ustnicah.

»Odkod ti je ta prizor? Zakaj ima tista ženska zelenosinje oči?«

»Saj sem rekel, da je vedomec!« je odgovoril Krničar mirno in je posegel po kartah . . .

Lepa noč je bila, ko sta blodila po ulicah Krničar in Jakob. Nebo je bilo čisto blizu, tako da bi se roka skoro doteknila zvezd, ki so sijale mirno.

Krničarjev obraz je bil skrit v ovratniku, pomečkani klobuk se je skoro dotikal obrvi. Hodila sta tiho, misli so se spajale v misli, brez besed. Prišla sta mimo velike hiše, kakor mrtve slepe oči so bila brezštevilna okna.

»Tudi tamle gori jih je umrlo dvoje,« je izpregovoril Krničar, »Še o pravem času sta umrla — drugače bi ju bil izsesal, izpil vedomec . . .«

Jakob se ju je spomnil, mladih duš, polnih hrepenenja in želja in silnega upanja. Težko mu je bilo pri srcu in strah ga je bilo Krničarjevih besed.

»Ali v njiju je bilo življenja brez mere . . . onadva nista bila mrtva. Ni mi mogoče, da bi mislil na smrt, kadar mislim nanju.«

Krničar se je nasmehnil.

»Kakšno je tisto življenje, ki si bil zahrepenel po njem in ki ga zdaj uživaš, prijatelj, v naročju vedomeca? Kaj ima to življenje kaj opravila s tistimi sanjami in s tistimi nadami, ki jih poznaš in ki sta jih bila onadva tako polna? Tudi onadva sta stala ob poti in blagor jima, da sta se odpočila o pravem času . . . Tam, prijatelj, so še okna razsvetljena in kozarci zvenče. Vstopiva, če si žejen!«

V.

Jakob je živel, kakor jih živi brez števila, življenje, podobno žalostnemu, topemu, dolgočasnemu tiktakanju stenske ure. Tako je legel tudi na njegovo zunanost tisti žalostni, topi, dolgočasni izraz. Že je bil podoben Krničarju, jetičnemu Grebenu in nekoliko tudi debelušnemu Pasarju, ki je bil drugače prelen in predebel, da bi se mogel čutiti nesrečnega.

Jakob se ni vdal v prvem trenutku. Ko je spoznal svoje stanje, se je branil, grizel je v vajeti, da so se penila usta.

Sedel je dolgo v noč, glavo sklonjeno, roke zakopane v laseh. Mučil se je, da bi ukrotil misli, da bi jih prisilil na pot, ki jo je bil načrtal. Že so se misli vdajale, trepetaje je posegla roka po peresu — toda glej, vzdignile so se misli kakor jata golobov, razpršile so se na vse strani. Na čelu, na sencih, na vsej duši njegovi je ležalo breme in preslab je bil, da bi ga vzdignil, treščil ob tla . . . Kaj niso bile osebe že čisto jasno pred njim? Kaj ni videl drame že

dovršene na odru, slišal ljubeznivih in trpkih, nežnih in surovih besed, živahnih dvogovorov, slišal korakov ljudi, ki so odhajali in prihajali? Da, vse je bilo že pred njim, ali izginilo je, spustilo se je zagrinjalo, samo črne, nerazločne sence so se še premikale tam zadaj. Spustilo se je drugo zagrinjalo in tudi senc ni bilo več . . . Obrvi so bile naporno skrčene, globoke gube so se rezale v čelo . . . Torej od začetka, od začetka! . . . Priklical je predse znane osebe, da bi govorile in čutile in živele po njegovem ukazu. Prišle so — ali glej, to niso živi ljudje, to so strašila iz cunj; topo strmé mrtve oči, ne pregibljejo se ustnice . . . Stran, strašila! . . .

Zasmejal se je. Čemu pač to, čemu jih kličem? Kaj je to res moje opravilo? Kaj je moja dolžnost, da se ukvarjam ž njimi, da zapravljam po nepotrebem udobno noč?

Čemu bi se mučil, da bi stvaril življenje, ko ga lahko živim?

Ko lahko živim življenje — to ostudno, ostudno življenje! . . . Takoj so bili vsi pred njim, ki je občeval ž njimi, ki je bil navezan nanje službeno in družabno. Vsi so bili pred njim in pred njim so bile tudi vse ure njegovega vsakdanjega življenja. Tujec je bil med njimi. Malenkostno, brezpomembno, nizkotno in smešno je bilo tudi njih življenje, ali razloček je bil velik. Razloček je bil, da so smatrali svoje malenkostno, vsakdanje življenje za zelo resno, pomembno in potrebno, da so smatrali sami sebe za bolj ali manj imenitne, važne in neobhodne. On je hodil med njimi in je živel prav isto življenje, ali smatral ga je za nepotrebno in neumno, sam sebe za nepotrebne in nevažnega . . .

Izgubljen za zmerom, priklenjen na življenje, na vedomca . . . Ali grizel je v vajeti in usta so se penila . . .

Sedeli so v gostilnici in tedaj je prišel mladi Mihelec in je prisedel v družbo. Njegov klobuk pa ni bil več pomečkan, tudi kravata ni bila več tako malomarno zavozlana in prozornega, vihrajočega haveloka ni imel. Vlažno so se svetile oči, ustnice so bile napete, vesele.

»Kaj pa je s tabo?« je vprašal Krničar. Jakob pa se je skoro prestrašil, spreletelo ga je in ni vedel kaj.

»Kaj je s tabo?« je ponovil Krničarjevo vprašanje z rezkim glasom in kakor strah in srd se je zasvetilo v očeh.

Mihelec pa se je smehljaj, ni vedel, kako bi odgovoril.

»Sit si tega življenja, kaj ne?« se je nasmehnil Krničar.

»Sit do grla!«

Jakob je prebledel.

»Potrpi, prijatelj, zdaj te pa nekaj vprašam. Kje si bil danes?«

»Izprehajal sem se.«

»Ob tako vročem dnevu? In zunaj mesta? In po ravnem polju, po razpokani, razgrapani poti? Ko lije kakor goreča ploha?«

Mihelec se je čudil zmerom bolj.

»Kako veš, kod sem hodil?«

»Izkušnje, prijatelj!«

Takrat se je vžgal čuden plamen v njegovih očeh, obraz mu je bil razoran kakor sedemdesetletnemu starcu.

»Ne boš se izprehajal več!«

Hotel je dostaviti še nekaj, toda obmolknil je. Krničar pa je napeljal razgovor na druge stvari.

»Pomisli, Jakob!« je pripovedoval, »kaj se mi je sanjalo nocoj. Bili smo tam, Bog vedi kje, mi vsi: ti, Greben, Pasar, Mihelec in jaz in še par drugih. Tako smo bili zanikarni in malovredni, da bi nas še pes ne bil oblajal. Sedeli smo okoli velike sklede in smo izbirali lečo. Neumno delo, in mene je bilo skoro sram, tebe pa tudi. Pa kaj, še godrnjati nismo smeli! Tam je stal namreč kmet v irhastih hlačah, veliko pipo v ustih in je gledal zaničljivo na nas. Kadar je le kdo malo zagodrnjal, je vzel iz ust dolgo pipo in je zamahnil: »Ali boš tiho, nesnaga ti ničvredna! Izbral boš lečo, dokler ne boš pameten! Če se mi še enkrat zacmeriš, ti nategnem uhlje, da boš samega sebe z oslom zmerjal!« — Vrag vedi, da me je bilo sram, ampak pomagati si nisem mogel. Življenje pa je bilo vendarle in v svojem srcu sem spoštoval tisto klado robato . . . Proklete sanje!«

Jakob ni poslušal veliko, trd in sivobled je bil njegov obraz.

»No, čemu odhajaš?« je klical Krničar: »Jaz sem prav danes tako vesel, kakor da bi se bilo nekaj zgodilo z menoj. To je bila tista leča! . . . No, ostani!«

»Zbogom!« je odgovoril Jakob in, ko je šel mimo Mihelca, je še dostavil: »Ne boš hodil več po ravnem polju ob tako vročih urah!«

Žal mu je bilo mladega fanta.

»Ne, vedomec, njega ti ne dam! . . . Njega ne in ne sebe in nikogar več, vedomec! . . . Nisem še umrl, še je v meni kapljico krvi.«

Skoro vesel je bil, ko se mu je zdelo, da je spoznal vse tako jasno in da je rešitev tako lahka. Ena sama odločna, urna kretnja in vedomeca ni več in življenja ne . . .

Tiho je odprl duri, hodil je po prstih in prestrašil se je, če je zaškripalo, zašumelo. Ležala je mirno, gole roke na odeji. Trepalnice

so bile malo odprte, zdelo se mu je, da se svetijo hudobno zeleno-sinje oči . . . Za hip se je zdrznil, je pomislil, zbolelo ga je v glavi, v srcu . . . Ali takoj je bilo vse jasno, zavedel se je svoje dolžnosti.

Narahlo je odgrnil odejo, zasvetile so se bele gole prsi. Sklonil se je.

»Bog se te usmili, vedomec! . . .«

Zakričalo je, zamahnilo, nato je bilo tiho. Na odejo, na rjuhe, na tla je lila kri iz njenih in njegovih prsi . . .

Ne bom ti stopal pred oči . . .

Ne bom ti stopal pred oči
in motil, kar osoda je združila . . .
naj misli mož tvoj, da ljubila
le njega si vse svoje dni.

Ne bom ti stopal pred oči . . .
vendar, predraga, kar je bilo,
ne zabiš nikdar, name s silo
boš mislila do konca dni.

V nočeh naslade in strasti,
v nočeh, ko boš strasti pijana,
mladost vsa moja razdejana
bo vstajala ti pred očmi.

Takrat se duša ti vzbudi,
ki je čez dan brezskrbno spala —
in duša tvoja bo jokala
vse tiste blažene noči . . .

A. Gradnik.

